

УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЛОКАЛНОГ СТАНОВНИШТВА ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА У ТИТЕЛУ

THE ROLE AND THE SIGNIFICANCE OF LOCAL COMMUNITY OF TITEL FOR TOURISM DEVELOPMENT

Игор Стаменковић*, Александра Стаменковић**

РЕЗИМЕ: *Насеље Тител поседује изузетне природне и антропогене погодности за развој многих облика туризма. Ту се налази Тителска лесна зараван, у близини је ушће Тисе у Дунав и Бегеја у Тису, одсеци (до 50 метара), као и трагови некадашњих народа и култура (Латенске, Сарматске и Римске културе и налазишта из доба Велике сеобе народа). Одликује се релативно добрим бројем становништва (око 6000) што је добар предуслов развоја туризма. Такође, насеље красе многобројни ресурси и богато фолклорно наслеђе. Добра саобраћајна повезаност са околним насељима и великим градским центрима Новим Садам и Београдом, привлачна локација уз дунавски рит и Тису чине Тител примамљивим за одмор и рекреацију. У раду су изнети неки од резултата истраживања о томе да ли постоје изражене предиспозиције становништва (традиционална гостољубивост, стандард живљења, психолошка припремљеност и мотивисаност) за развој туризма. Анкета је извршена у летњем периоду 2006., а анкетирано је 150 становника. Анкета је показала код Тителана жељу за развојем туризма и да се они радују таквој идеји. Истраживање презентује давнашњу наду и исчекивање да се почне са развојем туризма.*

Кључне речи: *Тител, туризам, локално становништво, Тиса, Војводина*

ABSTRACT: *The place of Titel has splendid natural and anthropological suitability (convenience) for the development of many types of tourism. It has a characteristic of big agglomeration of its population (approximately 6000) which is a good prerequisite for the possible development of tourism. Also, the place owns some good features such as tourist resources and rich folkloric heritage. Furthermore, relative good lines of transportation with neighboring places and the city of Novi Sad and Belgrade, attractive location right beside the Danube swampy area and the Tisa river make Titel attractive for relaxation and recreation. The main goal of this work was to establish whether there are enough prerequisites of the pop-*

* Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад, igorroggi@yahoo.com, igorroggi@neobee.net

** Дипл. инж. пољопривреде – агроекономиста, Нови Сад

ulation (traditional hospitality, the life standard, psychological preparation and motivation) for the development of tourism. The poll is carried out in a summer period of 2006., and the poll is conducted among 150 local people. Based on all of this, the poll showed there is a big desire for the development of tourism. Locals are looking forward to the idea that the tourism could develop in their town. The carried out poll shows a long-wanted hope and expectation to begin with the development of tourism.

Key words: Titel, tourism, local people, river Tisa, Vojvodina

УВОД

Пошто је Војводина препознала своју шансу за развој туризма у мањим срединама и руралним просторима и салашарском туризму, све је више оних који покушавају да сеоске просторе и локално становништво адекватно припреме за прихват туриста. Данашња војвођанска насеља су у тешкој материјалној ситуацији, имају заосталу инфраструктуру у коју се деценијама није улагало, али то не значи да уз мало више труда ситуација не би могла да се поправи и промени. У овом раду биће укратко представљен Тител, и његови становници који имају најзначајнију улогу у будућем развоју многих облика туристичких кретања: наутичком, излетничком, агро-руралном, еко- и салашарског туризма.

ПОЛОЖАЈ И НЕКИ ИНФРАСТРУКТУРНИ ПРОБЛЕМИ ТИТЕЛА

Општина Тител се налази у срцу Војводине на ушћу Тисе у Дунав. Територија општине заузима површину од 263,5 км² и обухвата 6 насељених места: Тител, Лок, Вилово, Гардиновци, Шајкаш и Мошорин. Тител насеље на три реке, лежи на десној обали реке Тисе. Ту се река Бегеј улива у Тису, а 9 км јужно Тиса се улива у Дунав. У непосредној близини Титела налази се Царска бара, јединствени природни резерват флоре и фауне (Богдановић, 2000). По легенди у кориту реке Тисе, на самом дну, сахрањен је са својим благом хунски вођа – Атила Бич Божији. Тител је административни, привредни и културни центар општине и налази се на 50 км од Београда, 40 км од Новог Сада и 30 км од Зрењанина (карта 1). Из Титела се друмским, железничким и речним путевима на најбржи начин долази до великих урбаних центара, а коридор 10 и коридор 7 су веза са остатком Србије и Европом.

Иако територија општине изилази на ток Тисе, позиција појединих насеља је различита. Насеље Тител је у непосредном контакту са реком, тако да се овде могуће организовати купалишне активности (слика 1), пловидбу, спортски риболов, а за то је потребно изградити поред постојеће плаже и марину са смештајним и ресторатерским објектима. Поред Тисе и Дунава, као пловних саобраћајница, саобраћајно-географску позицију територије општине одржавају и две друмске саобраћајнице. Једна повезује Нови Сад, преко Шајкаша и Титела са Зрењанином. Она чини саставни део регионалног туристичког правца, који повезује градске емитивне центре са туристичким локалитетима који припадају зрењанинско-доњотиској туристичкој регији. Други пут, повезује Нови Сад, Шајкаш и Жабал, такође са Зрењанином. Према констатацијама Букурова (1986) Тител има релативно неповољну сувоземну везу са Сремом, пошто се веза преко Дунава са овом регијом остварује код Ковиља, а изражена је у виду моста, који је од места ушћа Тисе у Дунав, удаљен око 25 км.

Угоститељство је слабо развијено и ослања се само на два хотела у приватном власништву малог смештајног капацитета (у веома лошем стању), док је све остало засновано на чардама, кафанама и кафићима које је потребно правилно категорисати и побољшати услове пословања. Највише су изражени проблеми у водоснабдевању, одржавању депонија, односу смећа, одржавању чистоће јавних површина, изграђености канализације, снабдевености гасом и дру-

Карта 1. Положај насеља Тител у односу на реке Дунав и Тису,
као и градове Нови Сад и Београд

*Map 1 Titel's position related to rivers Danube and Tisa,
also to towns of Novi Sad and Belgrade*

*Карту израдио: др Л.Лазућ
Map drawn by: PhD L.Lazić*

Слика 1. Тителска плажа и брег са капелом Шмитмајерових
Photo 1 Titel's river bank with beach and chapel of Shithmayer family at hill

*Извор: фото – Стаменковић, И., 2007.
Source: photo Stamenković, I., 2007*

Слика 2. Поглед који пуца на Банат, са Тителског брега

Photo 2 View from Titel's hill on Banat region

Извор: фото – Стаменковић, И., 2006.

Source: photo Stamenković, I., 2006

го. Путна привреда покрива 16 км локалног општинског пута који повезују насељена места Шајкаш - Мошорин и Вилово - Гардиновци. Обзиром на стање путева неопходне су обимне реконструкције, проширењем истих и изградњом новог асфалтног коловоза. Недавно је почело асфалтирање старог земљаног пута, који директно преко брега, повезује Тител и Мошорин, чиме ће се скратити дистанца и заобилазно путовање преко Шајкаша.

ТУРИСТИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛИ ТИТЕЛА

Тителска лесна зараван (површине 94 км²) налази се на ушћу Тисе у Дунав и Бегеја у Тису. То је плато елипсастиг облика који се завршава одсецима према суседном нижем земљишту. На овој заравни и на Калварији (део брега изнад насеља) налазе се бројни трагови некадашњих народа и њихових култура. До сада су откривена *налазишта Латенске, Сарматске и Римске културе* као и налазишта из доба Велике сеобе народа. Најстарији писани подаци о Тителу стари су близу два миленијума а име овог насеља познато је нешто више од девет векова. Неки историчари сматрају да су му име дали Хуни које се, само мало измењено, одржало до дана данашњег. На месту данашњег Титела постојала су насеља Келтско-дачанских племена 350 година п.н.е., а о томе сведоче ископавања из 1891. године.

За време велике сеобе народа целу Панонију насељавају Словени. Њих покоравају око 896. Угри (преци Мађара). После најезде Татара (XIII век), мађарски краљ Бела IV Арпадовић наредио је да се око римокатоличког каптола на Тителском брегу подигну двоструки бедеми од цигли. Поред тога, ова тврђава је била опасана дубоким рововима, а у унутрашњости се налазила двоспратна стамбена зграда. Према предању материјал порушене *Тителске тврђаве* коришћен је за обнову Петроварадинске и Београдске тврђаве. После ослобађања од Турака следи доба меркантилизма у Војводини. Меркантилизам је систем економско-политичких мера које су биле доминантне у периоду XVI-XVIII века, то јест у фази формирања апсолутних монархија и настајања мануфактурног капитализма. Тада Војводину насељавају многи европски народи (стратешки испланирано) јер она представља простор великог привредног потенција-

ла. У периоду друге половине XIX века у Тител се насељава фамилија Шмитмајер. Власт им је дозволила да на делу брега (на лесном платоу) који се назива Калварија купе земљиште на ком ће ускоро саградити *породичну капелу* (на месту на ком се некада налазила тврђава). Иначе, *Калварија* представља шпиц Тителског брега окренут према Банату (и археолошко налазиште) са кога се пружа диван поглед према Книћанину, Перлезу, Ечкој и Зрењанину (слика 2). Неки тврде да се за време лепих и сунчаних дана може видети чак и Београд. У близини се налазе и бедеми од камена који представљају остатке некада добро утврђеног манастира. Ови остаци су у веома запуштеном стању и без локалних водича тешко се могу пронаћи.

Не зна се тачно када су Шмитмајерови почели градити своју породичну капелу, сматра се између 1860. и 1880. Римо-католичка, једнобродна капела Шмитмајерових види се из Баната и представља прави архитектонски и културни куризиоитет. Према фото-документацији може се закључити да је некада испред капеле постојао поплочен део са три велика крста која симболично репрезентују распеће Христово и два разбојника. Усмено предање каже да је два пута у капелу ударао гром и палио је тако да данашњи демолиран и уништен изглед није дело само људске немарности и злобе. Данас капела има изглед оронулог објекта који служи као јавни нужник случајним пролазницима. Од њеног првобитног изгледа није остало готово ништа у смислу спољње и унутрашње декорације (Стаменковић, 2005).

Тител Значајан део тителског културног наслеђа потиче из времена Војне границе и Тителског шајкашког батаљона. Објекти из тог периода се налазе у самом насељу, нарочито у *улици Главној* која управно излази на реку Тису (о којој у овом раду неће бити много речи, због ограниченог простора за писање рада), која нажалост као водена магистрала није још увек довољно искоришћен од стране ове општине. У Тителу постоји Српска православна црква Успења пресвете Богородице подигнута 1810. Иконостас, иконе на певницама, архијерејском трону као и зидни живопис радио је академски сликар Аугуст Турк 1866. године. Веома је квалитетна дрворезбарија иконостаса у стилу другог рококоа са много цветних и фруктуалних мотива, обојена тамно-

Слика 3. Рушевине некадашње болнице

Photo 3 Former hospital ruins (the oldest one in Europe, according to some documents)

Извор: фото – Стаменковић, И., 2006.

Source: photo Stamenković, I., 2006

Слика 4. Кућа породице Ружић у Тителу, улица Главна

Photo 4 The family house of Ruzic in Titel, street Main

Извор: фото – Стаменковић, И., 2006.

Source: photo Stamenković, I., 2006

смеђом бојом без позлата. Поред јужних врата цркве налази се спомен плоча изгинулим мештанима у рацији мађарских фашиста почетком 1942. Римокатоличка црква Вазнесења Богородице подигнута је 1812. на месту старе која је изгорела 1810 (www.opstina-titel.org.yu).

Мада су многе од зграда претрпеле битне промене, вредност главне улице је велика и због тога би требала да буде законом заштићена као амбијентална целина. Овај амбијент сачињен од историјских здања, барокних црквених звоника, ограда од кованог гвожђа и пута који је поплочан каменим коцкама, заслужује подробнију туристичку валоризацију. Свакако је важно споменути још један објекат из времена Шајкашког батаљона. Ради се о старој болници (слика 3) која се некада налазила у Доситејевој улици. Потпуном рестаурацијом ова монументална приземљуша могла је послужити као музеј или изложбени простор. Нажалост, она је 2006. срушена, јер очигледно није било довољно интересовања код титељана да је сачувају и искористе као атракцију.

Тител је познат и по славним историјским личностима које су у њему живе и радиле. Ту пре свих треба поменути Милеву Марић, српску математичарку, Ајнштајновог супружника, колегу, оданог пријатеља која је имала несагледив утицај на његов рад у најкреативнијој научној фази. Рођена је пред Божић, 19. децембра 1875. на дан Светог Николе у Тителу. Милева би могла бити јак повод за туристичко кретање ка многим местима у којима је боравила током свог живота и оставила јак печат тог боравка (Тител, Каћ, Нови Сад и Београд). Таква кретања била би од културно-историјског значаја за нашу земљу Србију, која већ дуги низ деценија селективно уништава заоставштине које се везују за знамените личности, а чије постојање у историји људског човечанства уствари треба да истакне сву лепоту и доброту једног народа (Стаменковић, 2006). У Тителу у њеној родној кући, која је под заштитом Завода са споменике културе (слика 4) постоје још предмети из времена њеног рођења.

Такође, треба се сетити познатог архитекте Најара, који је пројектовао градску кућу у Тителу, као и своју приватну кућу, у чијем дворишту се може видети стражарница из времена Шајкашког батаљона. Иначе, Најар је пројектовао и неке монументалне зграде у Пешти, а

учествоваo је и у градњи Анкаре, као нове Турске престонице. Он је сахрањен на тителском гробљу где му је подигнут велики надгробни споменик. У близини Најаровог налази се монументални споменик *Армину Лајнингену* који је пројектовао пруге: Нови Сад - Тител и Нови Сад - Бечеј и био ангажован на заштити насипа око Тисе.

УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ТУРИЗМУ

Локалне заједнице треба да имају значајно суделовање у пројектима који се односе на примену туризма у њиховим срединама (што је и предуслов успешности). То се остварује кроз охрабривање за учешћем и полагање права својине. Промотери туризма имају за циљ да укажу на значај али и проблеме девастације одређеног простора (Стаменковић, 2003а). Са друге стране, они промовишу некомерцијализоване природне, културне атрактивности туристима, који желе одмор у идиличним просторима. Установљена су четири начина употребе термина "заједница": 1. припадност одређеној локацији (топографска), 2. одредница локалног друштвеног система, 3. одраз осећања припадности и заједништва и 4. идеологија, у контексту скривеног снажног односа који подупире друштво (Ромелић, 2007).

Локално становништво може бити инхерентно према средини у којој живи (имати ограничен интерес) уколико је кроз посао и рекреацију везано за неки други простор. Исто тако, неприврженост према свом окружењу домицилно становништво може осетити уколико препознаје одређене негативне елементе у својој средини. Стога су социјална и економска кохезија на локалном нивоу, кључни фактори подршке потребне ради постизања успеха локалног туристичког развоја. Позиција жена у вези са руралним туризмом остаје амбивалентна. Рурални туризам у суштини женама омогућава различите менаџерске позиције. Ипак, жене су често мање плаћене, запослене на одређено време и ангажоване око кућних послова, па њихово ангажовање може имати маргиналан положај у руралном туризму. Оне се поред тога могу удруживати у различита женска удружења која се баве израдом предмета домаће радиности, где поред тога образованије жене у друштву могу преносити знања необразованима путем организовања различитих курсева и радионица (курсеви рада на рачунарима, учење страних језика, часови из граматике и друго) (Ромелић, 2007).

Улога и значај заједнице у руралном туризму се огледа у следећем:

- пружање социјалног повезивања одређеног простора и његових становника,
- остваривање везе између локалног и глобалног – заједнице су примаоци и пошиљаоци у процесу глобализације и
- потенцијално жариште отпора према хомогенизацији којом прети глобализација.

ПОСТУПЦИ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ПОКРЕТАЊУ ПРОЈЕКТА РАЗВОЈА РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

Потребно је разуверити чланове заједнице да је у њиховом најбољем интересу да не скривају ресурсе заједнице или да скривају знање о постојању ресурса, што је још већи проблем (слика 5). управо открива специфичне начине обрађивања земљишта који треба да привуку туристе да се физички укључе у процес рада). Посебно је потребно да се не претварају да је нихова заједница сиромашнија него што заиста јесте (што ће се нажалост чути највише од имућних мештана). Разлог томе је што би имућнији требало да подстичу развој туризма многим мерама у смислу покретања других домаћинстава како би се створили услови да се што већи број становника укључи у процес оживљавања пројекта. Таква помоћ се огледа у запошљавању младих и радно способних, позајмљивање средстава да и они адаптирају своје капацитете и после у кооперацији са имућнијима стварају још веће приходе (Стаменковић, 2003б).

Слика 5. Алтернативни начини за обрађивање баште на Змињаку

Photo 5 Alternative tool for cultivation at Zminjak (part of Titel's hill)

Извор: фото – Стаменковић, И., 2006.

Source: photo Stamenković, I., 2006

Посао промотера туризма и фацилитатора, као некога ко покреће заједницу, није да учине да сви мисле једнако, него да им помогне да међусобно сарађују и кад имају различито мишљење о појединим препрекама и проблемима. Улога фацилитатора у развоју туризма је важна јер он води групну дискусију и процес у којем група активно учествује, тако да сваки члан групе може да научи нешто и да стекне позитивно искуство. Такође, фацилитатор на такав начин ствара јединствене тимови који доносе групне одлуке. Врло је важно укључити чланове заједнице у процесу идентификације и мапирања интерних туристичких ресурса. Није потребно одмах анализирати сугестије које чланови предложе. Неки повучени учесници ће се плашити да ће бити критиковани, а жеља оних који врше процес обуке за прихват туриста је охрабрити сваког члана да својим идејама допринесе успешности реализације пројекта развоја. Фацилитатори треба да визуалним путем представе све локалне предлоге о врстама и правцима развоја туризма, исписујући их на велики постер окачен на зид или таблу. Такође је потребно саговорницима објаснити да се све изнете идеје, сугестије и критике могу анализирати током процеса реализације, када се почну појављивати индикатори који сугеришу да је нека идеја добра или лоша. Свакако треба подстаћи иновативно и несвакидашње размишљање код учесника, чак и у тој мери да дају предлоге који се касније можда неће остварити.

ПОКРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА У СЕОСКОЈ СРЕДИНИ

Први корак почиње са малом групом људи који, сматрајући да је рурални туризам у датој локалној заједници добра идеја, заказују први састанак трудећи се да изазову што је могуће веће интересовање. Становништво Титела мора бити укључено у: одређивање стратешке визије о променама, дефинисање појединачних циљева и у проналажењу решења. Становништво

Титела такође има активну улогу у спровођењу и надгледању свог плана за ревитализацију, кроз структуре управљања које им обезбеђују глас приликом одлучивања. Једно место започиње процес стратешког планирања локалног привредног развоја одређивањем људи, јавних институција, предузећа, градских организација, и других група које су заинтересоване за развој агро-руралног и еко-руралног туризма. Овим процесом углавном управља локална власт. Вештине и знања која сваки од учесника унесе у процес стратешког планирања обезбеђују основу каснијег успеха. Психологија потврђује да ће већина индивидуа почети да се активира у било ком процесу, тек пошто примети резултате успеха код других људи, чиме се ствара позитивна то јест покретачка завист. Овакво стање покреће жељу да се дејствује на још бољи начин и тако се временом ствара конкуренција.

СТАНОВНИШТВО КАО ЗНАЧАЈАН ФАКТОР РАЗВОЈА СЕОСКОГ ТУРИЗМА У ТИТЕЛУ

Резултати анкетног истраживања представљају покушај да се добију одговори на битна и практична питања везана за развој сеоског туризма. Овде ће због ограничености простора бити приказани резултати у сажетијем облику.

Наш општи утисак о самом току анкетирања је веома позитиван, јер смо наишли на добар одзив становништва, који су са пуно поверења и жеље за отвореном сарадњом прихватили потребне сугестије у вези са испуњавањем упитника. Мештани села Тител су кооперативни бар када је реч о разговору везаном за организацију сеоског туризма. У току разговора они сами наводе битне окоснице и веома значајне упуте везане за тренутне потенцијалне могућности развоја туризма. То наравно говори о њиховој досадашњој, доста правилно изграђеној свести о значају оваквих могућности. Лична информисаност испитаних мештана о појму руралног туризма је висока, што говори о постојећој подсвесној спремности и упућености у тренутна дешавања туристичких кретања у Србији и шире. Позитивна је чињеница што постоји општа свест о потреби за осмишљавањем различитих програма туристичког кретања, који би помогли локалној заједници да побољша свој финансијски статус. Међутим, истовремено се открива чињеница да анкетирани мештани Титела, немају довољно јасну слику о томе шта развој туризма повлачи за собом и колико је битно да целокупна психолошка свест људи који у њему учествују, као и тренутна ситуација као основа за развој туризма, буду на изузетно високом нивоу (Анкетно истраживање, 2006).

Што се тиче отворености и гостољубивости мештана према туристима до сада (као веома битних категорија у смислу повећања туристичке посећености и промета), мишљења су подељена између оних који мисле да она није баш у довољној мери развијена и показана. А само мали проценат њих мисли да су титељани затворени и негостољубиви (ову групу представљају становници са високим образовањем). Има и оних који мисле да становништво до сада није ни имало прилике да то покаже.

Највећи проблем можда представља недовољно познавање, али и несвесност личних потенцијала (рецимо значај пловног пута реке Тисе и купалишне сезоне, слика 6), као и реалних могућности за појединачно укључивање у развој већине испитаних мештана. Такође, мештани недовољно објективно доживљавају своју психичку спремност и ментално-карактерни склоп личности који претерано искривљено и негативно описују. У случају да се понуди помоћ од стране државе ради оспособљавања домаћинства за прихват и угошћавање туриста у селу, може се закључити да би се многи прибојавали да прихвате овакву помоћ. То је последица лошег односа државе према становништву Србије, где се не посвећује много пажње мањим срединама и финансијском стању њиховог становништва. То није зачуђујуће јер већина титељана оцењује свој животни стандард као низак или веома низак, те се боје да би неуспех у оваквој идеји још више уназадио њихов досадашњи тежак живот. Све досадашње посете риболоваца, ловаца, чланова фолклорних и тамбурашких ансамбала, политичара и тако даље, имале

Слика 6. Тиса, један од важнијих носилаца развоја туризма у Тителу
Photo 6. River Tisa, one of many important factors for tourism development in Titel

Фото: Стаменковић, И., 2007.
Source: photo Stamenković, I., 2007.

су превелики карактер присности. У оваквим ситуацијама, локално становништво због недовољног познавања пословне политике у туризму или личног стида није наплаћивало своје услуге туристима. Према казивању мештана, гости су као знак захвалности организовали узвратне посете у којима су сада они имали улогу домаћина. То су били гости из осталих места у Војводини и Србији, земаља у окружењу, Пољске и других земаља.

Како тврде мештани, требало би подстаћи имућне људе предузетнике, да улажу у обнову и изградњу села, при чему их треба ослободити плаћања многобројних пореза како би били мотивисани за овакав облик инвестирања. Требало би оживети фолклорне вредности села (израда ношњи, часови о старим занатима, часови музике, певања и плеса) које су деценијама красиле лепоту села (све је мање младих који иду на фолклор). Шта се може закључити из анкете која је обухватила узорак од 150 становника Титела? Пре свега, да становништво Титела зна за многобројне примере то јест места у земљи и иностранству чија се привреда базира на развоју и постизању добити од руралног туризма. Анкета је показала да код становника Титела жеља за развојем туризма постоји, али та жеља је пасивна. Мештани воле да разговарају на ту тему, и радују се идеји да би туризам могао да се развија у њиховом месту. Али са друге стране, свесни су промена које би у селу наступиле и следиле након туристичког развоја. Слажу се са чињеницом да немају шта да изгубе, јер је њихово место много изгубило од времена распада бивше Југославије и све више личи на село него да некадашњу живу варошицу. Засигурно Тител спада у ред оних места у Бачкој, која имају најраличитије туристичке потенцијале и производе које могу понудити туристима.

Становништво са вишим и високим степеном образовања (састављено од млађих и средовечних мештана) до сада је остварило добар контакт са великим бројем потенцијалних туриста, који свакодневно пролазе кроз ово место, друмским и воденим путем. Њихова свестраност, упућеност и добро познавање свих прилика у месту и непосредном окружењу дају сигурност и шансу да се такво искуство и знање стави у функцију туризма. Насупрот њима, постоји мања

група испитаника без или са нижим степеном образовања, који немају довољно самопоуздања и воље да се упусте у овакву, за њих “несигурну и неизвесну игру”. То је вероватно последица њихове неупућености у постојеће потенцијале и ниског животног стандарда који са собом носи многобројне проблеме.

Непостојање досадашњег искуства са туристима и рада у било ком сегменту туристичког промета самим тим оправдава овакав став који су изградили. Ипак, један део њих пристао би са великим задовољством на едукацију и желео би да ради у туризму. Они верују у могућност да им туристичка делатност својим великим бројем грана, пружа велику шансу да искажу своје таленте и способности. Али чињеница је да они без помоћи искуснијег становништва не могу сами изградити очекивани ниво свести развоја руралног туризма. Зато је неопходно што пре и пре свега радити на повезивању различитих категорија становништва које би заједничким трудом и залагањима оствариле потребну основу за даље планирање развоја.

Као велики фактор развоја туризма јавља се изузетна потреба за оживљавањем старих заната, старих гастрономских и других етнографских обележја који би повећали туристичку тражњу и приход. Велику шансу за то пружа могућност озбиљнијег и организованијег односа према развоју спортског лова и риболова који представљају основу за развој угоститељства и кулинарства на принципу израде и припреме специјалитета од рибе и дивљачи. План о развоју туризма требао би пре свега да потекне самоиницијативно од стране самих мештана који опет сматрају да је за очекивати да ће се у будућности појавити “неко” ко ће уложити средства за подстицај овакве идеје. У Тителу је потребно извршити детаљнија социолошка, етнолошка, антрополошка, археолошка и друга истраживања како би се створила информациона јача база, а самим тим и бољи ослонац за могућност планирања акција за развој сеоског туризма. *Ипак, важно је и добро да мештани имају развијену свест о могућности за организацију сеоског туризма* што је анкетом и потврђено (али потребно је још оснажити и мотивисати њихову вољу како би активно учествовали у изради, развоју и примени акционог плана).

ПРОГРАМИ ЕДУКАЦИЈЕ И ОБУКЕ ЛОКАЛНОГ СТАНОВНИШТВА

Туризам је активност која приоритетно утиче на најбољу заштиту материјалних и културних вредности јер, директно зависи од вредности и очуваности туристичких ресурса. У том делу неопходно је адекватно планирање развоја туризма, а потом и доношење одређене стратегије развоја туризма. Такође је потребно културно едуковати локално становништво у смислу подизања значаја народног градитељства и фолклора уопште. Питање кадрова чини значајан елемент развоја угоститељско-туристичке делатности. Овом проблему је до сада посвећено недовољно пажње. У Тителу је потребно побољшати квалификациону структуру, извршити систематизацију запослених и запослити више радника са високом стручном спремом који би радили на руководећим местима у организацији туризма (али и у осталим пословима који се тичу прихвата и боравка туриста на дестинацији).

Један од услова је изградња мреже малих и средњих предузећа која ће своју производњу усмерити и ка туристичким потребама. Због тога су потребни пројекти који садрже програме за подизање самосвести и за пружање информација, стручне и техничке помоћи локалном становништву како би се повећала њихова способност за оснивање малих и средњих предузећа у општини. Неопходно је предузети следеће:

Активности за подизање самосвести. Ове активности су од суштинског значаја јер заједнице у сеоским подручјима нису свесне туристичког потенцијала који им омогућава оснивање малих и средњих предузећа и обезбеђује прихватљиве изворе прихода. Оне морају да буду ослоњене на образлагање односа трошкови/корист, како би становништво могло да схвати све предности новог правца развоја, који може да се одвија упоредо са традиционалним и недовољно исплативим делатностима.

Информативне активности. Потенцијалне осниваче малих и средњих предузећа треба обавештавати о домаћим и иностраним туристима, о њиховим навикама, нарочито у односу на начин исхране и разлоге њиховог путовања. Такође треба објашњавати значај који за посетиоце имају мир, тишина и безбедност.

Програми обучавања. Локалним радницима у туризму се морају прецизно објаснити њихови задаци. Техничка обука мора бити прилагођена њиховим потребама.

Одговарајуће финансирање. Владе и међународне институције пружају најразличитије облике помоћи у финансирању туристичких активности, од унапређења туристичког представљања одређене дестинације на иностраним тржиштима, укидања пореза на туристичке активности, до свих финансијских подстицаја (Ромелић, 2007). Постоје основни видови јавних подстицаја за улагање:

1. смањење инвестиционих трошкова снижавањем каматних стопа – циљ да смањи трошкове улагања у туристичке пројекте, омогућавајући инвеститорима да новац позајмљују под повлашћеним условима;
2. смањење текућих трошкова – циљ да смањи текуће трошкове у обављању туристичке делатности одобравањем брзе амортизације, пореским ослобођењима или субвенцијама за обуку.
3. инвестиционе гаранције – циљ је да обезбеди поверење инвеститора, нарочито иностраних;
4. субвенције – бесповратни фондови које органи власти обезбеђују улагачима у туристичке пројекте (једнократна давања), чиме се постижу брзи резултати и
5. пореске мере – фискални подстицаји туристичком сектору. На пример, смањење пореза на профит има ефекта тек када профит буде остварен.

Конкретни циљеви и акције које је потребно извршити за укључивање локалног становништва у развој туризма су:

- курсеви страних језика (са акцентом на струковни вокабулар који је примењив у туризму),
- курсеви за специјализоване туристичке водиче у рецептивном туризму (по одређеним областима),
- радионице под називом “Успешан маркетинг, комуникација преко телефона и маила” и “Успостављање позитивног односа са гостом”,
- курсеви употребе компјутера, интернета и комплетне информационо-технолошке подршке за рад у туризму,
- курсеви за запослене у туризму али и за туристе о спремању кулинарских специјалитета које туристи преферирају и дегустација истих у овину гастрономских аранжмана (слика 7),
- посебна едукација о предузетништву: порески систем, књиговодство, израда бизнис плана, начини аплицирања за субвенције и донације, писање мотивационих писама и апликација и друго,
- едукација локалног становништва о потребама путника и психологији путника,
- радионице сарадње између радника у туризму и туристичких организација у региону – преношење искустава и интеграција у свим сегментима и друго,
- туризам на селу највише је остварив уз могућност производње биолошке хране,
- развој сеоског туризма подстакао би развој мале привреде, а посебно развој разних облика занатства и домаће радности, па би се и туристи могли сами укључити у процес израде многих предмета за покућство и слично.

Основни ограничавајући фактори бржег развоја туризма су:

- материјална база, односно недовољно развијена мрежа објеката за смештај туриста, недовољно уређени туристички локалитети и општи недостатак финансијских средстава за ове намене;

Слика 7. Гастрономски ужитак и дружење на салашу код породице Рошул
Photo 7. Gastronomic delight and friendship at Rosul's family farm

*Фото: Стаменковић, А., 2006.
 Source: photo Stamenković, A., 2006.*

- недовољно развијена свест о могућностима развоја туризма која се огледа у непостојању Стратегије развоја туризма на територији општине Тител, као основног планског документа за ову привредну делатност и непостојање Туристичке организације општине Тител, као стручне организације за планирање и пропагирање туристичких потенцијала општине.

ЗАКЉУЧАК

Може се констатовати да је Тител, иако место изванредног туристичко-географског положаја и богате природне и културне баштине, непознат туристичкој клијентели. Сви евентуални ресурси, потенцијали и капацитети (напуштене куће, имања и велики број младих беспосличара, радно способних) за развој туризма стоје неискоришћени и удаљавају се од туриста, уместо да им постану ближи и доступни. У прилог овој констатацији иде и чињеница да многи друмски путници као и учесници постојећих наутичких тура на Тиси само пролазе поред Титела без икаквог задржавања. Правилно одабраном стратегијом, која обухвата и подразумева пре свега едукација локалног становништва, ефикасна маркетиншка активност, инвестирање потребних средстава за почетак развоја (покретачки кредити, донације), израда туристичког проспекта и оспособљавање локалних туристичких водича, ово место би већ у ближој будућности могло представљати незаобилазну туристичку дестинацију војвођанског Потисја. Не треба заборавити велику улогу коју има пољопривредна производња кроз пласирање готових производа, чиме би се искористили потенцијали ратарских рејона (Бошњак и други 2007). Тител би свакако био подједнако привлачан како страним, тако и домаћим туристима. Анкета је свакако доказала да су мештани свесни чињенице да је туризам велика шан-

са и извор прихода за Тителску општину. Становништво Титела жели и да кроз праксу, својим учешћем покаже своју улогу и значај у туристичком развоју.

ЛИТЕРАТУРА И ОСТАЛИ ИЗВОРИ

- Анкетно истраживање о могућностима за развој сеоског туризма у Тителу (2006), Тител.
- Богдановић, С., (2000): *Природно-географски потенцијали развоја туризма општине Тител*, Дипломски рад, ПМФ, Институт за географију, Нови Сад.
- Бошњак, Даница, Миладиновић, Ј., Стаменковић, Александра, (2007): "Основна обележја производње соје у ратарским рејонима Војводине", *Агроекономика* – тематски зборник, стр. 71-77, бр. 36, Департман за економику пољопривреде и социологију села, пољопривредни факултет, Нови Сад.
- Букуров, Б., (1986): *Географска монографија општине Тител*, Војвођанска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука и уметности, Књига IV, Нови Сад.
- Ромелић, Ј. (2007): "Улога локалне заједнице у руралном туризму", *Рурални туризам – скрипта*, стр. 90-127, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
- Стаменковић, И. (2003а): *Могућности за организацију сеоског туризма у Ковиљу*, Рурални туризам и одрживи развој Балкана – Rural Tourism and sustainable development of the Balkans, стр. 347-352, Други форум АЕЕРТ (Asociation of experts in eco-rural Tourism), 25-27 мај 2003. године, Крагујевац.
- Стаменковић, И. (2003б): *Становништво као значајан фактор развоја сеоског туризма у Ковиљу*, Научно-стручни часопис из Туризма, бр.7, Савремене тенденције у туризму, хотелијерству и гастрономији у 2003., стр. 39-40, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
- Стаменковић, И. (2006): *Значај Милеве Марић као потенцијалног производа у понуди културног туризма у Војводини*, Научно-стручни часопис из Туризма, бр.10, Савремене тенденције у туризму, хотелијерству и гастрономији у 2006., стр. 84-86, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
- Стаменковић, И. (2005): *Тител – Породична капела Шмитмајерових*, Научно-популарни часопис ГЕА, стр. 18-19, бр. 21, СГД-Подружница Друштво географа Војводине и Департмана за географију, туризам и хотелијерство, ПМФ-а, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад.
- Stamenković, I., Bošnjak, Danica, Stamenković, Aleksandra, (2007): *Geographic characteristics of soya production in agricultural areas of Vojvodina region*, *Geographica Pannonica* n. 10, Geographical Journal, pp. 78-84, Department of Geography, Tourism and Hotel Industry, Novi Sad.
- www.opstina-tital.org.yu